

OPONA SE ZVEDÁ

HUDBA POD KNUTOU STRANY

„Všechno bude se muset dostat do správných proporcí a komplexu, aby to dalo jistotu a perspektivu mladé generaci. Aby byla jasná úloha dělnické třídy. [...] A hlavně ukázat, oslavit práci vůbec, nemyslím jen práci fyzickou ve fabrice, jistě že pop music nezakážeme, to by byl nesmysl, to už byly takové pokusy.

Ale hrdinou nedělat z těchto zpěváků, tito zpěváci by měli oslavovat druhou stránku hrdinou jiné práce, oni jsou oblíbeni, protože umí pozpěvat, aj skladatelé, textaři atd., ale hrdinové jsou v továrnách, ve školách, ve výzkumných ústavech, v nemocnicích atd., i v mateřských školkách, tam vyrůstají učitelky, vychovatelky, tam vyrůstají hrdinové práce, a ti jsou, a to je třeba oslavovat, a ne to sklouznout iba na jednu. Bez toho, že zakážeme. Ale zde má být něco, co oslavuje práci, a ne aby všechno se klanělo a leželo

*na břichu, na kolena padalo, že je jeden velký zpěvák nebo něco podobného.*¹⁷⁷

Jedná se o zahajovací referát Vasila Biľaka na první schůzi ideologické komise ÚV KSČ v březnu 1970, kdy mocenský aparát zatím nechával stranou kulturu, big beat nevyjímaje, což ale neznamenal, že by na zasedání „ideologů“ nezazněly ostré výpady proti populární hudbě, jejíž protagonisté se stali vzory mládeže (doslova zaznělo: „*zde nám rostou vzory pro naši mládež jako houby po dešti*“) a jejichž projev a styl byl vyloženě „západnický“. Texty samotné byly rovněž podrobeny kritice a nechyběl ani podnět k celkové analýze, stejně jako konstatování, že „*samozřejmě nemůžeme řešit všechno najednou*“. Situace se radikálně změnila až po brutálním zásahu v Rudolfově na konci března 1974.

Existuje očividná časová souslednost, protože normalizační aparát se problematice populární hudby začal soustavně věnovat od 14. srpna 1974, kdy sekretariát ústředního výboru KSČ projednal *Zprávu o situaci a návrh opatření v oblasti zábavné hudby v ČSSR*. Shodou okolností deset let poté, co se ideologická komise zabývala „škodlivým“ vlivem big beatu na mladou generaci.

Závěry přijaté v tomto spisu se staly závaznou směrnicí pro další práci všech organizací a institucí zabývajících se hudební produkcí. Ministerstva kultury zpracovala zvláštní dokumenty, v nichž byly specifikovány úkoly ústředních organizací, institucí a národních výborů všech stupňů a krajských agentur. Následně byly projednány i oběma vládami, přičemž ministerstva kultury měla zabezpečit koordinovaný postup organizací spadajících do jejich kompetencí

¹⁷⁷ NA, f. 1261/1/15, Ideologická komise ÚV KSČ – 10/10, 1969–1971, a. j. 1, sv. 1, zde Záznam z 1. schůze ideologické komise ÚV KSČ konané dne 25. března 1970.

a zároveň úzce spolupracovat s rozhlasem, televizí, Revolučním odborovým hnutím a Socialistickým svazem mládeže.

Vedení strany nařídilo, aby zvláštní pozornost byla věnována písňovým textům, přípravám kvalifikace a rekvalifikace, tomu, kdo bude moci vyjíždět na zahraniční festivaly, úrovni domácích festivalů či přebírání písní nejen ze socialistických zemí, ale především ze Západu. Díky stranické direktivě došlo ke „zlepšení“ v ideové i umělecké oblasti, stejně jako k postupnému „sjednocování“ názorů na „nejzákladnější“ otázky zábavné hudby.

Rekvalifikace, jež proběhly v letech 1976 až 1978, vedly k podstatnému snížení počtu hudebních skupin a spustily „pravidelný režim“ rekvalifikačních řízení jednotlivých agentur. Ministerstvo kultury dále přijalo opatření ke „zvýšení“ úrovně gramofonové produkce tím, že schválilo dlouhodobou vydavatelskou koncepci ediční politiky Supraphonu a Pantonu, což v praxi znamenalo, že vydávaly ročně jen několik desek autorů ze Západu, které prověřil čas, nebyly aktuální a hudební fanoušci už si je dávno obstarali.

Soudruzí rovněž kvitovali uspořádání „kvalitních“ hudebních akcí, mezi něž patřily Festivaly politické písně v Sokolově¹⁷⁸ a Martině, Děčínská kotva a Intertalent. Zdůraznili, že právě politická píseň zastává významné místo v populární hudbě, přičemž v šedesátých letech vznikala jen sporadicky, což se změnilo Sokolovem. Srpnové usnesení významně ovlivnilo vysílání Československého rozhlasu a televize.

Hudební redakce díky němu důkladněji vybíraly hudební pořady a dbaly na repertoár účinkujících. Vznikla řada

¹⁷⁸ Festival patřil mezi nejméně sledované pořady Československé televize. AČT, f. Inf., inv. č. 1275, zde Divácký ohlas na pořady, rok 1973, karton číslo 212.

umělecky „hodnotných“ skladeb i interpretačních výkonů „špičkových“ zpěváků a těles, Karel Gott nebo soubor Ladislava Štáidla, oceňovaných doma i v zahraničí. Proběhla prověrka rozsáhlých písňových fondů a byly zřízeny textové komise dohlížející na všechny zadané písňové texty. Stranický dokument pochvalně hovořil o vymýcení politicky závadných textů v první polovině sedmdesátých let, přesto nebylo možné „usnout na vavřínech“, protože „rock“, „jazz-rock“, „folk“ nebo „country“, k nimž vzhlížela mladá generace, s sebou přinášely nové problémy.¹⁷⁹

NEÚSPĚCHY

Z hlediska Státní bezpečnosti panovala na poli vnitřního nepřítele neutěšená situace, která zapříčinila vznik X. správy Federálního ministerstva vnitra.¹⁸⁰ Jejím náčelníkem se 1. června 1974 stal plukovník RSDr. Vladimír Stárek, který již během listopadu 1974 rozeslal náčelníkům krajských správ SNB přísně tajné *Pokyny pro zpracování ročních prováděcích plánů v problematice boje proti vnitřnímu nepříteli*.

Pyramidové řízení komunistického režimu se samozřejmě odrazilo i v chodu Státní bezpečnosti. Stárek se proto odvolal na úkoly stanovené posledním stranickým sjezdem, v tomto případě XIV., znamenající prioritu, pro potřeby bezpečnosti upřesněné rozkazem ministra vnitra (č. 53/73).

¹⁷⁹ NA, f. Jazzová sekce, inv. č. 354, karton č. 2, zde Informace o plnění usnesení sekretariátu ÚV KSČ o zábavné hudbě z roku 1974 a situaci ve Svazu hudebníků ČSR z roku 1984.

¹⁸⁰ X. správa FMV (SNB) – Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli vznikla rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 15/1974 ze dne 1. července 1974, organizační řád obdržela rozkazem č. 10/1975 ze dne 24. února 1975.

Třebaže náčelník nové správy konstatoval, že se do konce roku 1974 podařilo narušit veškeré pokusy „pravicové“ opozice o sjednocení, jedním dechem přiznal, že se nedaří omezovat aktivity vnitřního nepřítele a jeho protisocialistický vliv na „zpacifikované“ okolí. Státní bezpečnost nezajistila ani přehled o kontaktech a vazbách jednotlivých uskupení „pravicových exponentů“. Nadále závažná zůstávala otázka kontrarozvědné ochrany mládeže, zejména středoškolské a učňovské, organizované v Socialistickém svazu mládeže nebo Svazarmu.¹⁸¹

Navzdory stranické frazeologii bylo zřejmé, že výsledky v oblasti vnitřního nepřítele nebyly nijak oslnivé. Nejvíce to platilo pro underground, jehož existenci Státní bezpečnost zaznamenala až v roce 1975, třebaže se dokázal „etablovat“ již na počátku sedmdesátých let, a to nejen v Praze kolem skupiny The Plastic People of the Universe, potažmo lidí na ni napojených a docházejících do „štábu“ v Ječné 7 (kde bydlela rodina Němcových), ale napříč republikou, především v „pekelné kotlině dětí ráje“,¹⁸² severních Čechách.

V přísně tajných *Pokynech* Stárek zdůraznil, že vznikem X. správy byly vytvořeny předpoklady pro efektivnější tažení proti vnitřnímu nepříteli. V případě podzemního hnutí sice již předtím docházelo při koncertech „Plastiků“ k incidentům mezi bezpečnostními orgány a publikem, ale nejednalo se o systematickou perzekuci undergroundu,

¹⁸¹ ABS, Správa SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje, zde Vykonávací plán 4. a 5. odboru S-StB na rok 1975, Pokyny náčelníka X. správy FMV na zpracování ročních vykonávacích plánů 4. a 5. odboru S-StB, přírůsteky.

¹⁸² Jedná se o odkaz na stejnojmenný název použitý z televizního dokumentu *Fenomén Underground*, viz <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10419676635-fenomen-underground/414235100221004-pekelná-kotlina-deti-raje/> (podle stavu ke dni 30. 6. 2016).

nýbrž o „obyčejné“ zátahy vůči „*máničkám*“, pokračující s různou intenzitou od roku 1966. Jinými slovy, bezpečnost postupovala povýtce stereotypně.

Konečně, při prověrce naplňování červencového usnesení ústředního výboru strany bylo konstatováno že: „*Dohled nad závadovou mládeží není prováděn vůbec. Je prakticky uskutečňován pouze vysíláním operativních hlídek do míst, kde se mládež shromažďuje.*“¹⁸³

Příznačné je v tomto případě hlášení náčelníka oddělení StB Frýdek-Místek (čítajícího pouze devět příslušníků, o pět méně než v roce 1968) majora Dužího, v němž nezakrýval, že do roku 1975 nebyla problematika mládeže jeho oddělením vůbec rozpracována. Poté se příslušníci věnovali „tradičnímu“ Junáku a trampingu.¹⁸⁴

Ostatně, i zásah proti „*máničkám*“ v Rudolfově se až *ex post* ukázal jako přelomová událost. Při vyšetřování (a následném zrychleném soudním řízení) totiž nomenklaturu Jihočeského kraje šokovala celorepubliková skladba „*vlasatců*“ a jejich skvělé „*zorganizování se*“.

Stárek připustil nedostatek zkušených operativců i tajných spolupracovníků, od nichž nepřicházelo požadované množství kvalitních zpráv, a poté pokračoval, aby navzdory těmto omezením příslušníci X. správy odváděli kvalitní práci a měli neustále na paměti, že rok 1975 bude probíhat ve znamení příprav XV. sjezdu, oslav 30. výročí osvobození a celostátní spartakiády.

¹⁸³ ABS, f. Inspekce hlavního velitelství VB ČSR, H2-3 (dále jen f. H2-3), i. j. 451, zde Zpráva o výsledcích prověrky – zpracování opatření, náčelníka inspekce ministra vnitra ČSR, plk. JUDr. Václava Krouského, určená Hlavnímu velitelství Veřejné bezpečnosti Praha, ze dne 9. 7. 1974.

¹⁸⁴ ABS, Oddělení StB Frýdek-Místek, Vyhodnocení operativní situace a vyhodnocení kontrarozvědné činnosti z 12. listopadu 1975, přírůsteky.

Pokud šlo o mládež, volal po provádění skutečně „účinných, preventivně výchovných a rozkladných opatření“, díky nimž by byli dospívající vyvedeni z „nepřátelského prostředí“. Samozřejmě se měla stát kontrarozvědňá ochrana před „nepřátelskou ideologií“. Při dohledu nad učňovskou mládeží měla X. správa úzce spolupracovat s XI. správou Federálního ministerstva vnitra.¹⁸⁵ Ohledně zakázaného junáckého hnutí se mělo konečně začít s rozpracováním jeho hlavních představitelů, zatímco u volné mládeže „netrampského“ ražení bylo nutné předejít jejímu ovlivňování prozápadní, protisocialistickou agitací.

Intenzivnější měla být spolupráce s příslušníky Veřejné bezpečnosti, což v praxi znamenalo s předstihem provádět preventivně-výchovná a profylakticko-rozkladná opatření,¹⁸⁶ která byla postupně povýšena na systémové řešení bezpečnostní situace.¹⁸⁷ Konkrétní formy preventivní činnosti vymezovaly *Metodické pokyny I. náměstka ministra vnitra ČSSR k provádění preventivní činnosti československou kontrarozvědkou* z 11. prosince 1974 a jejich novelizace z konce roku 1982.¹⁸⁸ Podle výzkumu Prokopa Tomka bylo v letech 1969–1989 provedeno Státní bezpečností

¹⁸⁵ XI. správa se primárně zabývala ochranou československé ekonomiky.

¹⁸⁶ Pro příslušníky Státní bezpečnosti byl význam tohoto cizího slova takřka identický s dnešním významem, zahrnujícím ochranné metody a cílenou prevenci. V případě StB znamenal ochranu organizované mládeže před vlivem volně žijící opoziční mládeže či „závadných ideových center“.

¹⁸⁷ ABS, MALÝ, Karel: *Preventivně výchovná a profylakticko rozkladná činnost jako forma předcházení a zamezování v působení ideologické diverze*. Diplomová práce. VŠ SNB, školní rok 1985/1986, s. 37.

¹⁸⁸ Dotyčné pokyny vydal první náměstek ministra vnitra ČSSR, genmjr. Ing. Ján Hanuliak. Jejich stejnojmennou novelu, účinnou od 1. ledna 1983, signoval JUDr. Jan Kováč. ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné. Státní bezpečnost za normalizace. Vybrané směrnice a pokyny politické policie z let 1978–1989*. Votobia, Praha 2001, s. 59–66.

asi 100 000 preventivně výchovných opatření. Jinými slovy, neuvěřitelných pět tisíc ročně!¹⁸⁹

Protisocialisticky orientované osoby měly být evidovány do konce roku 1975 a zařazeny do jednotlivých kategorií nepřátelských osob,¹⁹⁰ a to na základě rozkazu ministra vnitra č. 44/70. Současně se mělo začít s jejich aktivním rozpracováním, na jehož konci měly stát konkrétní výsledky.¹⁹¹

„MLÁDEŽ“

Před začátkem akce „Kapela“ došlo k vypuštění pokusného balonku ve formě celostátní akce¹⁹² „Mládež“. Plán činnosti

¹⁸⁹ Tomek dále zjistil, že v praxi bylo v době normalizace nejvíce profylakticko-výchovných opatření, přibližně šedesát procent, prováděno v celorepublikovém měřítku proti „vnitřnímu nepříteli“. Další zhruba třicet procent se týkalo ochrany ekonomiky, zatímco deset procent „vnějšího nepřítele“. TOMEK, Prokop: Prevence, profylaxe a výchova v pojetí Státní bezpečnosti. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek 5/2007*, Odbor ABS MV ČR, Praha 2007, s. 155–181.

¹⁹⁰ Osoby evidované v I. a II. kategorii měly být agenturně operativně rozpracovány v operativních svazcích. Poznatzky se měly pravidelně vyhodnocovat a podle potřeby zařazovat do jiných kategorií. Osoby evidované ve III. a IV. kategorii se měly předávat odboru Veřejné bezpečnosti k zajištění. Nejnebezpečnější byla I. kategorie, kam se zařazovali aktivní organizátoři nepřátelské činnosti proti státu z řad hlavních činitelů, představitelů praxe, antisocialistických sil a odhalených agentů cizích zpravodajských služeb. Do II. kategorie náležely protisocialisticky zaměřené osoby udržující styky s nepřátelskými centry doma i v zahraničí. Do III. kategorie protisocialisticky zaměřené osoby zaujímající vyčkávací stanovisko, ale připravené se zapojit do protistátní činnosti. Do IV. kategorie ostatní protisocialisticky zaměřené osoby. Podrobněji *Směrnice pro evidenci osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu*, viz <http://odboj.jicinsko.cz/zdroje/smernice/smp-111.htm> (podle stavu k 30. 6. 2016).

¹⁹¹ ABS, Správa SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje, zde Vykonávací plán 4. a 5. odboru S-StB na rok 1975, Pokyny náčelníka X. správy FMV na zpracování ročních vykonávacích plánů 4. a 5. odboru S-StB, přírůstky.

¹⁹² Celostátní akce byly obvykle zaměřeny na aktuální problémy komunistického

X. správy na rok 1975 byl podmíněn usnesením XIV. sjezdu, doplňujícími rozkazy (v tomto případě prvního náměstka federálního ministerstva vnitra č. 1/1974), ale především úkoly stanovenými na celostátní poradě plukovníka Stárka, pořádané ve dnech 20. a 21. listopadu 1974.

Právě tehdy s největší pravděpodobností padlo rozhodnutí ohledně zahájení akce „Mládež“. Cílem operace, která proběhla ve dnech 6. až 7. června 1975, bylo zjistit skutečnou situaci mezi dospívajícími. Příslušníci Státní bezpečnosti dospěli k „překvapivému“ zjištění: mládež socialistického Československa negativně ovlivnila západní ideologie, což se projevilo nejen v módě (dlouhé vlasy, džínové oblečení), ale i „závadném“ (rozuměj prozápadním) hudebním programem jednotlivých klubů Socialistického svazu mládeže.¹⁹³

Státní bezpečnost kladla důraz na preventivní a profylaktická opatření v součinnosti s Veřejnou bezpečností, přičemž „realizace“ neměla představovat pomyslný vrchol represí. Stejně důležité mělo být předcházení nepřátelské

režimu. V prostředí volné mládeže byly vyhlášeny i další celostátní akce, směřující například vůči trampingu a skautingu. Během akce „Hurikán“ (1976) měla Státní bezpečnost ve spolupráci s Veřejnou bezpečností a společenskými organizacemi zmapovat trampské osady a jejich osazenstvo včetně zjištění, zda v nich nedocházelo k „negativnímu“ působení na mládež. V akci „Lilie“ (1976) byla věnována pozornost osobám, které byly dříve aktivní v zakázaném Junáku. Počátkem 80. let byla spuštěna celostátní akce proti punku a tzv. nové vlně, a to pod „přílehlavým“ názvem „Odpad“. Celostátních akcí bylo značné množství a nevynechaly snad žádnou „problematickou“ oblast z pohledu mocenských orgánů. Akce „Pavouk“ monitorovala židovské obyvatelstvo, v rámci akcí „Prevence“ (1978) a „Izolace“ (1981) docházelo k šikanování (nejen) chartistů. Celostátní akce se lišily nejen svým zaměřením, respektive tím, pod kterou správu spadaly, ale i svým rozpracováním ve svazcích (např. signální svazky, svazek pozorované osoby) apod.

¹⁹³ ABS, Správa SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje, Správa StB Praha, Vyhodnocení ročního prováděcího plánu práce 2. odboru S-StB za II. čtvrtletí 1975, přírůstky.

činnosti a rozložení opozičních uskupení. Příslušníci měli zvolit přístup podle situace a závažnosti každého případu. Poté mělo následovat preventivní, profylaktické, případně represivní opatření nebo přímo zatčení. Nesměli přitom zapomínat na třídně-politické hledisko u jednotlivých osob.

V rámci hlavního města a Středočeského kraje byla přijata preventivní opatření proti následujícím osobám z řad volné mládeže.

Osmnáctiletý Richard Hamza, v undergroundu přezdívaný „Hendrix“, byl Státní bezpečností veden jako jeden z hlavních organizátorů akcí „závadové“ mládeže pořádaných v Hostýni, okres Benešov, a v Kostelci u Křížků, okres Praha-západ. V případě druhé akce se podezření nezakládalo na pravdě. Patnáctého března 1975 chtěl s třinácti přáteli uspořádat protestní akci na náměstí Krasnoarmějců (dnes náměstí Jana Palacha) za upálení Jana Palacha. Byl předvolán a na základě bezpečnostního opatření od svého záměru upustil.

Osmadvacetiletý Miroslav Hrubý se v Nymburku dopustil „zločinu“ tím, že pod hlavičkou tamního SSM založil bigbeatovou skupinu, kterou hodlal „zneužít“ v den výročí upálení Jana Palacha, protože chtěl odehrát koncert v jeho rodišti – ve Všetatech. Na základě „pohovoru“ se svého úmyslu vzdal. Státní bezpečnost zakročila u zřizovatele kapely a skupina byla rozpuštěna.¹⁹⁴

Na druhém konci republiky náčelník Správy Státní bezpečnosti Brno plukovník Antonín Burda bez bližších podrobností nahlásil provedení řady preventivních opatření,

¹⁹⁴ ABS, Správa SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje, zde Vyhodnocení vykonávacího plánu Správy StB Praha za rok 1975 po problematikách X. správy FMV, přírůstky.

jejichž cílem bylo rozložit a utlumit nežádoucí aktivity volné mládeže, která však cílila na tamní trampské hnutí.¹⁹⁵

Kromě akce „Mládež“ se příslušníci 2. odborů StB soustředili na povolenou populární hudbu, z níž měla zmizet západní produkce, protože svou „*formou i obsahem ideologicky negativně ovlivňovala mládež*“. U zakázaných spisovatelů a novinářů už nestačilo pouze jejich sledování. Prostřednictvím tajných spolupracovníků měl být zjištěn i obsah jejich „šuplíkové“ tvorby. Ze Svazarmu měly být neprodleně vyloučeny všechny protisocialisticky smýšlející osoby a konečně měl být získán přehled o činnosti trampů. Stálým úkolem zůstávala kontrola bývalých funkcionářů Junáka.¹⁹⁶

V polovině října 1975 obdržely jednotlivé krajské správy Státní bezpečnosti rozkaz (z rozhodnutí ministra vnitra ČSSR), aby za účelem zvýšení efektivity práce zhodnotily státobezpečnostní situaci ve svém působišti a současně provedly prověrku všech výsledků dosažených v kontrarozvědné činnosti. Do poloviny listopadu 1975 měla oddělení StB předložit hodnotící zprávu. Na základě shromážděných informací a po jejich analýze měla být přijata konkrétní opatření. Po linii vnitřního nepřítele byly požadovány informace (včetně problematiky mládeže) o ukončených akcích od 1. ledna 1971, včetně toho, jakým způsobem byly uzavřeny, a o rozpracovaných akcích.¹⁹⁷

¹⁹⁵ ABS, KS SNB, Správa S-StB Brno, Plán činnosti a hlavních úkolů Správy StB Brno na rok 1975, přírůstky.

¹⁹⁶ ABS, Správa SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje, zde Vykonávací plán 4. a 5. odboru S-StB na rok 1975, přírůstky.

¹⁹⁷ ABS, Krajská správa SNB, Správa StB Ostrava, 15. října 1975, přírůstky.